

Jakub Hajíček: Jiřina Popelová a moderní česká komeniologie.

Disertační práce FF UK, Praha 2015, 249 s.

Posudek oponenta disertační práce:

Jakub Hajíček se rozhodl ve své disertační práci věnovat výrazné osobnosti české filosofie a pedagogiky 20. století, včetně komeniologie, Jiřiny Popelové (Jiřiny Popelové-Otáhalové, 1904-1985). Jiřina Popelová patřila k výrazným osobnostem oboru, nejen jako univerzitní profesorka, ale také první rektorka (Palackého univerzity) v českých dějinách, zasahuje svým dílem nejen do kontextů českých, ale i slovenských, zdůrazňován bývá také její studijní pobyt v Itálii, neboť se při té příležitosti seznámila i s dílem Benedetta Croceho, jehož částečně také překládala do češtiny. To vše svědčí o mnohostrannosti zájmů Jiřiny Popelové, na druhé straně také o určité roztržitosti jejího díla, kde se obtížně hledají svorníky, jakkoli se o to Jakub Hajíček – po mém soudu úspěšně – snažil. Jedním z takových svorníků může být právě komeniologie a prolnutí zájmů dlouholeté středoškolské profesorky a posléze univerzitní profesorky se zájmy o etický rozměr života (ve filosofii i ve výchově a vzdělávání).

Autor neměl situaci nijak ulehčenou tím, že existuje již několik prací věnovaných Jiřině Popelové, jakkoli částečně už staršího data, tedy klasická podoba biografie se mu zdála být v jejím případě poněkud kontraproduktivní, neboť chtěl objasnit především její myšlenkový svět, ideový horizont, nikoli její biografická data. V zásadě se mu to podařilo, svým způsobem lze hovořit o zakotvené teorii jako přístupu Jakuba Hajíčka k tématu Jiřiny Popelové a české komeniologie 20. století, výsledkem jeho úsilí jsou filosoficky pojaté dějiny komeniologie a částečně i filosofie, které oscilují okolo osobnosti Jiřiny Popelové a jejího díla, včetně jejích aktivit s vědeckou činností souvisejících jen částečně, dostáváme se tak až k problematice vědní politiky v složité situaci totalitních (totalitarizujících) režimů, kdy Jiřina Popelová kryla svou osobní angažovanost v komunistické straně a kladnými recenzemi na spisy svých kolegů řadu aktivit jiných komeniologů, kteří s režimem tak dobře nevycházeli, včetně Jana Patočky, který byl nucen v komeniologii hledat úkryt („niku“) před složitostmi doby – ostatně totéž podle Jakuba Hajíčka v jistém slova smyslu činila i samotná Jiřina Popelová,

jakkoli to v jejím případě bylo méně nutné, spíše to souviselo s potřebou veřejně publikovat než s profesním ohrožením. Ačkoli svůj nucený odchod z FF UK na počátku normalizace asi nesla těžce, přesto šlo již o odchod v penzijním věku, tedy bez nějakého zásadního ohrožení pro její další život, na druhé straně (viz s. 186-187) autor přesně vystihuje i její motivaci pro studium komeniologie v padesátých letech a její odklon k širším filosofickým otázkám ve svobodnějších letech šedesátých.

Jakub Hajíček se hlásí k metodologickým východiskům daným kvalitativním výzkumem, což je v případě osobnosti Jiřiny Popelové jednoznačně vhodná volba, umožňující pronikat do řady kontextů jejího myšlení, kdy autor sleduje její myšlení od mládí, od jejích vztahů k myšlení vrstevníků (od dobového diskursu), jako byli již zmiňovaní Jan Patočka či především J. L. Fišer, Ludvík Svoboda, následují podrobně traktované souvislosti s myšlením Zdeňka Nejedlého – jako učitele v přímém, ale také přeneseném slova smyslu (vzor v padesátých letech, kdy je Popelové kariéra do značné míry na svém vrcholu).

K objasnění přínosu Jiřiny Popelové pro českou filosofii a komeniologii podniká autor řadu exkursů do dějin české i slovenské komeniologie (František Palacký, Jan Kvačala aj.), předmoderních i moderních výzkumů J. A. Komenského, včetně připomenutí objevů zásadních Komenského spisů, které také ovlivnily nazírání na Komenského jako filosofa a didaktika, vedly k přepólování výkladu Komenského v první polovině 20. století. Jakkoli jde o výklady pro Hajíčkův text zásadní, asi není úplně nejšťastnější nazývat řadu oddílů v jednotlivých kapitolách (ba i podkapitolách) jako úvod, úvodní poznámky apod. Text tak na první pohled vypadá méně koherentní, než ve skutečnosti je; autor fakticky v textu vede poučenou vědeckou rozpravu se čtenářem a snad i se sebou samým.

Autor do svého textu dokázal umně zapojit celou řadu poznatků, které utvářejí dobové paradigma komeniologie – zmiňme tu zejména vliv sovětské komeniologie 50. let, kdy právě zájem sovětských vědců umožňoval udržet J. A. Komenského (podobně ale třeba i Karla Čapka v bohemistice, tam díky nedávno zesnulému Sergeji Nikolskému) v centru pozornosti české vědecké komunity, nezatrácovat ho spolu s barokem, které je v té době považováno za největší úpadek české kultury, jakkoli sovětský výklad se ne vždy potkával s tím českým.

Do podoby československé komeniologie také patří Jakubem Hajíčkem zmiňované publikace Jiřiny Popelové na Slovensku v době normalizace, kde Komenský byl preferovanější (mj. Komenského univerzita v Bratislavě) a publikační poměry do určité míry svobodnější. To v jisté míře platí i pro Moravu, zejména v souvislosti dané komeniologickými setkáními v Uherském Brodě, což vše – včetně publikačních platforem komeniologů – autor připomíná.

Jakub Hajíček se v souvislosti s komeniologickým dílem Jiřiny Popelové dostává i k podrobné charakteristice jejích spisů (zvl. v páté a šesté kapitole), které jsou velmi různorodé – od drobných popularizačních článků po vědecké monografie, v některých případech ani plně nedokončených (nepublikovaných), na jedné straně tak najdeme její referáty na konferencích (mj. v Liblicích) a příspěvky pro Acta Comeniana, na druhé straně texty do Rudého práva a do Nové myslí. Autor Novou mysl chápe plným právem jako propagandistický časopis ÚV KSČ, na druhou stranu nelze přehlížet ani to, že měl být názorotvornou platformou, nastolovat témata (agenda-setting), která budou mediálnímu prostoru (veřejnému a vědeckému životu) dominovat, Jiřina Popelová tak mohla mít touhu přispět do těchto časopisů i z těchto důvodů – jako čelná badatelka ovlivnit veřejný výklad J. A. Komenského.

Autor disertační spisu plně přiblížil Popelové názory na Komenského, v širším slova smyslu na etiku v životě člověka, včetně edukačního rozměru, objevil řadu paralel s dobovým diskursem, s myšlením jejích současníků, zároveň postihl odlišnosti vlastního myšlení Jiřiny Popelové, její vlastní přínos komeniologii, jakkoli si je vědom dojmu rozporuplnosti, kterou činnost protagonistky jeho analytické rozpravy zanechává v jejích současnicích i v dnešním badateli. Etický a humanizační rozměr filosofování Jiřiny Popelové je přesto nesporný a autor disertační práce ho výstižně zachytil.

Po formální stránce Jakub Hajíček zřejmě chtěl svou práci ozvláštnit názvy kapitol začínajících malými písmeny, stejně jako v případě poznámek, nebyl tu však (zejména u poznámek) vždy zcela důsledný a osobně bych zůstal spíše u konvenčnějších velkých písmen, třebaže asi jeho motivaci rozumím – malé písmeno více rozvádí předchozí výklad, který tak není ukončen ve vlastním textu a pokračuje v poznámce pod čarou. V tomto směru je poznámkový aparát integrální součástí disertačního spisu. Z drobných překlepů bych upozornil na ten zásadnější – na s. 93 po mém soudu bylo

v citátu zaměněno jméno Palackého za jméno Komenského (vystoupení Komenského x vystoupení Palackého), to však lze přičíst na vrub rychlého finalizačního čtení.

Závěrem lze konstatovat, že Jakub Hajíček předložil důkladnou analytickou rozpravu o vztahu Jiřiny Popelové ke komeniologii, poskytující mnoho námětů k přemýšlení, ale také výrazně kontextuálně zakotvenou, v níž přiblížil její klíčové texty na dané téma a vyložil jejich význam pro komeniologická bádání. Kladně hodnotím, že neopomněl ani osobnostní rozměr Jiřiny Popelové, neboť ve filosofii a etice po mém soudu dílo a jeho tvůrce nelze zcela oddělovat. Práce tak splňuje všechny požadavky kladené na disertační práci.

Disertační práci Jakuba Hajíčka doporučuji k úspěšné obhajobě.

(návrh klasifikace: prospěl)

Prof. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr.

České Budějovice 8. července 2015